

Ks. MARIAN ANTONIEWICZ

BÓG TRÓJOSOBOWY JAKO STWÓRCA TRYNITARNY WYMIAR STWORZENIA W UJĘCIU PERSONALISTYCZNYM

W ramach analizy trynitarnego wymiaru stworzenia w ujęciu personalistycznym zostaną podjęte następujące zagadnienia: 1) Podstawy personalistycznego rozumienia stworzenia, 2) Bóg Ojciec jako Stwórca (patrylogiczny wymiar stworzenia i Bóg Ojciec jako Stwórca w nauczaniu Jezusa), 3) Syn Boży jako Stwórca (kreatologia chrystologiczna i eonologia chrystologiczna) i 4) Duch Święty jako Stwórca (kreacyjne działanie Ducha Świętego, pneumatologiczna dynamizacja stworzenia i soteryjne działanie Ducha Świętego).

1. PODSTAWY PERSONALISTYCZNEGO ROZUMIENIA STWORZENIA

Człowiek jest istotą myślącą, zdolną do refleksji, stawiania pytań i szukania ostatecznych odpowiedzi na temat własnej egzystencji, a także istnienia świata, który jest jego naturalnym środowiskiem życia. Teologia udziela odpowiedzi na te pytania, opierając się na objawieniu Bożym, według którego rozumienie całej rzeczywistości dokonuje się przez odniesienie do Boga Stwórcy – źródła istnienia całego uniwersum.

Według ks. prof. C. S. Bartnika, podejmując problem stworzenia w ujęciu personalistycznym, trzeba na samym początku zauważyć, że powołanie wszelkiej rzeczywistości do istnienia opiera się na dwóch zasadniczych założeniach: 1) pierwsze twierdzi, że właściwa interpretacja stworzenia jest możliwa jedynie

przez odniesienie do osobowego Boga, 2) drugie postuluje związanie kosmogenezę z antropogenezą, rozumianą jako centralna, a zarazem omegalna oś całej rzeczywistości¹. Oba założenia są ze sobą ściśle związane, jednakże ujmując omawiany problem w sposób analityczny, należy rozpocząć od drugiego zagadnienia, by następnie przejść do pierwszego.

W rozumieniu personalistycznym korelatywnym motywem stworzenia jest powołanie do istnienia misterium osób. Stworzenie mogło zaistnieć jedynie w relacji do osób stworzonych (ludzi, aniołów)². Świat pozaosobowy jest zrekapitulowany w osobie ludzkiej i dzięki niej otrzymuje sens istnienia. Oznacza to, że rozwój całego wszechświata jest skierowany ku człowiekowi i może być zrozumiany tylko w kategoriach personalnych. Poza tym osoba ludzka istnieje w relacji do innych osób, w których osiąga swoje spełnienie; natomiast cała rzeczywistość pozaosobowa swoją ostateczną rację istnienia znajduje w osobie ludzkiej, ze względu na którą została stworzona. Wynika z tego, że dopiero na płaszczyźnie prozopoidalnej stworzenie wchodzi we właściwą relację ze Stwórcą. Oznacza to, że Bóg dokonał aktu stworzenia ze względu na osobę ludzką, a świat może być rozumiany jako stworzony jedynie w relacji ku-osobowej³. W osobie całe stworzenie pozaosobowe zyskuje sens i cel istnienia, natomiast bez odniesienia do osoby ludzkiej byłoby wewnętrznie sprzeczne⁴. Trzeba też zauważyć, że świat znajdujący się w relacji do człowieka jest pewnym rodzajem języka służącego komunikacji między osobami ludzkimi a Osobami Bożymi⁵. Bóg objawia się człowiekowi w uniwersalnym języku stworzenia, który powinien być zwrotnie wykorzystany przez niego, by włączyć całe uniwersum w proces wielbienia Boga, realizowany na płaszczyźnie osobowej. Prowadzi to do sformułowania ważnego wniosku, że stworzenie dokonuje się na płaszczyźnie personalnej, pochodzi „od” Osób Bożych i jest skierowane „do” osób ludzkich⁶.

W rozumieniu personalistycznym Stwórcą może być tylko Bóg osobowy. Stworzenie nie byłoby możliwe przy założeniu istnienia boga nieosobowego, ponieważ znajdowałby się on na niższej płaszczyźnie ontologicznej niż osoba ludzka⁷. Wiąże się to z twierdzeniem, że byt ze swej natury niższy nie mógłby powołać do

¹ Zob. C. S. BARTNIK. *Dogmatyka katolicka*. T. 2. Lublin 2003 s. 937.

² Zob. TENŻE. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. Lublin 1999 s. 256; TENŻE. *Dogmatyka katolicka*. T. 2. s. 938.

³ Zob. TENŻE. *Ontologia personalistyczna*. W: *Szkice do systemu personalizmu*. Lublin 2006 s. 75.

⁴ Zob. TENŻE. *Dogmatyka katolicka*. T. 2. s. 939.

⁵ Zob. TENŻE. *Personalistyczna koncepcja stworzenia*. W: *Eseje o historii zbawienia*. Lublin 2002 s. 49; TENŻE. *Droga osobowej nieskończoności*. W: *Szkice do systemu personalizmu*. s. 237–238, 245.

⁶ Zob. TENŻE. *Personalistyczna koncepcja stworzenia*. s. 49.

⁷ Zob. TENŻE. *Od humanizmu do personalizmu*. W: *Szkice do systemu personalizmu*. s. 37–39; TENŻE. *Persogena kosmiczna – P. T. de Chardin*. W: *Szkice do systemu personalizmu*. s. 221–222.

istnienia bytu wyższego. Prowadzi to do wniosku, że Stwórca jest Bogiem osobowym, a stworzenie ma charakter personalny; idea stworzenia występuje w umyśle Boga, a wszystkie powołane do istnienia stworzenia są odbiciem Jego samoobrazu⁸.

W personalistycznej koncepcji stworzenia nauczanie o osobowym Stwórcy wiąże się z twierdzeniem o Trójosobowym Bogu. Stworzenie jest tu rozumiane jako dzieło Trójjedynego Boga: Ojca, Syna i Ducha Świętego. Bóg Stwórca, ujmowany na płaszczyźnie osobowej, nie jest samotnym Absolutem, gdyż wówczas nie byłby zdolny do stworzenia ze względu na „zamknięcie” w sobie samym. Bóg skupiony na swoim „ja” byłby niezdolny do przyjęcia postawy „bycia dla” i przekroczenia wewnętrznego zwrócenia ku sobie samemu. Tymczasem stworzenie jest znakiem postawy Stwórcy, który wychodzi poza samego siebie i manifestuje swoje „bycie dla” stworzenia.

Klasyczne twierdzenie teologii chrześcijańskiej o jednym Bogu w Trzech Osobach posiada istotne znaczenie dla rozumienia kwestii stworzenia. Dzieło stwórcze Boga należy przypisać w takim samym stopniu Ojcu, Synowi i Duchowi Świętemu⁹. Motywu stworzenia świata należy dopatrywać się w dialogu wewnątrztrynitarnym, ostatecznie jest nim „Druga Osoba lub Drugie Osoby”¹⁰. Właściwie rozumienie stworzenia posiada zasadnicze odniesienie do wewnętrznego życia Trójjedynego Boga, prowadzi do relacji między Osobami Boskimi, gdzie Syn odpowiada na odwieczną miłość Ojca, a Duch Święty jest uosobioną miłością Ojca i Syna. Świat stworzony przez Trójcę Świętą jest „miłowany i jednoczony” twórczo na wzór Ducha Świętego, jako Jego Mimesis (*imitatio*)¹¹. Wynika z tego, że teologicznym punktem odniesienia stworzenia nie jest jakaś bezimienna „nicność”, lecz Osoby Boskie, co prowadzi z kolei do wniosku, że źródłem, a zarazem celem stworzenia jest Trójjedyny Bóg. Ujmując to zagadnienie od strony analitycznej, możemy powiedzieć, że wszechświat w swej jedności posiada odniesienie do jedności Boga, a w swej różnorodności bytowej do wielości Osób: Ojca, Syna i Ducha Świętego.

⁸ Według egzemplaryzmu chrześcijańskiego stworzenie świata dokonuje się zgodnie z ideami wzorczymi, które odwiecznie istnieją w umyśle Boga. Por. BARTNIK. *Dogmatyka katolicka*. T. 2. s. 938; Św. AUGUSTYN. *De Trinitate* 4, 3, 1. PL 42, 888; P. LISZKA. *Wpływ nauki o czasie na refleksję teologiczną*. Warszawa 1992 s. 116; TENŻE. *Czas a stworzenie świata*. W: *Historia i Logos*. Lublin 1991 s. 258–259.

⁹ Por. JAN PAWEŁ II. *Stworzyciel: Bóg Trójjedyny*. W: *Bóg Ojciec – Wiara w Boga. Stworzyciela nieba i ziemi*. Libreria Editrice Vaticana. Città del Vaticano 1987 s. 242.

¹⁰ Zob. BARTNIK. *Personalistyczna koncepcja stworzenia*. s. 49; TENŻE. *Dogmatyka katolicka*. T. 2. s. 938.

¹¹ *Tamże* s. 938.

2. BÓG OJCIEC JAKO STWÓRCA

W protologii Bóg Ojciec jest rozumiany jako ostateczny podmiot stworzenia. Z tym twierdzeniem wiążą się dwa zagadnienia, które zostaną poddane analizie: patrylogiczny wymiar stworzenia oraz Bóg Ojciec jako Stwórca w nauczaniu Jezusa.

a. Patrylogiczny wymiar stworzenia

Trynitologia kreacjonistyczna w ujęciu personalistycznym ukazuje Boga Ojca (*principium quod*) jako ostateczny podmiot stworzenia, który działa przez Syna i Ducha Świętego (*principium quo creationis*)¹². Ojciec jest absolutnym początkiem pochodzeń wewnątrz-trynitarnych oraz ostateczną przyczyną wszelkiego działania Boga *ad extra*. Bóg Ojciec, który od nikogo nie pochodzi, jest źródłem pochodzenia dwóch pozostałych Osób Boskich. Pierwszymi aktami osobowymi Ojca jest Syn-Rodzony i Duch Święty-Tchniony. Stworzenie ujmowane w kontekście trynitarnym okazuje się owocem nieskończonej aktywności, występującej w odwiecznym pochodzeniu Osób Bożych i stanowi przedłużenie boskiego pochodzenia *ad intra* Syna i Ducha Świętego¹³.

Stworzenie jest aktem trynitarnym: Ojciec dokonał stworzenia przez Syna w Duchu Świętym. W dziele stwórczym czynny udział biorą wszystkie Osoby Boskie, każda zgodnie ze swoją charakterystyką osobową, wnosząc swój własny oryginalny rys kreacyjny. Ireneusz z Lyony nauczał, że Ojciec stworzył świat, a w tym przede wszystkim człowieka, posługując się swoimi Dwoma Rękami: Synem i Duchem Świętym. Syn ogarnia stworzenie jakby od zewnątrz, a Duch Święty czyni to od wewnątrz. Ireneusz wskazuje w ten sposób na trynitarną strukturę całego stworzenia (*vestigia Trinitatis*) i jego charakter dialogiczny¹⁴.

Stworzenie jest pochodną pochodzenia Syna (zrodzenie) i Ducha Świętego (tchnienie) w Trójcy Świętej. Trzeba jednak zauważyć, że pochodzenia wewnątrztrynitarne są naturalne i konieczne w Bogu, ponieważ należą do Jego istoty, natomiast zostały przedłużone w posłannictwa trynitarne *ad extra*. Ostateczną racją stworzenia jest zatem pochodzenie w porządku trynitarnym. Wynikają z tego pewne istotne wnioski dotyczące rozumienia stworzenia, które stanowi całkowicie dobrowolne przedłużenie osobowych i wewnątrz-boskich aktów. W rezultacie możemy powiedzieć, że Ojciec dokonał stworzenia na motywie Logosu, czyli

¹² Zob. TENŻE. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. s. 282. W ujęciu św. Augustyna stworzenie świata jest wspólnym dziełem Trójcy Świętej, ale zostało ono zrealizowane według pewnego porządku. Stworzenia świata dokonał „Ojciec, przez Syna i w Duchu Świętym”. Św. AUGUSTYN. *De civitate Dei* 11, 23. PL 41, 337.

¹³ Zob. B. POTTIER. *Stworzenie a monoteizm trynitarny*. W: *Tajemnica Trójcy Świętej*. Poznań 2000 (Kolekcja „Communio”. 13) s. 62.

¹⁴ *Tamże*. s. 63.

Słowa Bożego, które stanowiło wzór i normę stwórczą, oraz na motywie komunii, którą uosabia Duch Święty będący źródłem jedności i miłości stworzenia. W akcie rodzenia Syna należy dostrzegać motyw stworzenia, a w akcie pochodzenia Ducha miłość ogarniającą całe uniwersum. Stwórcze działanie Ojca jest zatem organicznie powiązane z działaniem dwóch pozostałych Osób Trójcy Świętej.

Dzieło stworzenia ujmowane w kategoriach personalistycznych jawi się nie tyle jako dzieło natury Boskiej, co dzieło Osób Boskich¹⁵. Należy jednak zauważyć, że działanie Ojca, Syna i Ducha Świętego jest wyrazem działania wspólnoty trynitarniej opartej na jednej Istocie Bożej¹⁶. Z takiego twierdzenia wynika, że stworzenie opiera się na wewnętrznym życiu Trójjedynego Boga i stanowi jego odbicie, jest pochodną pochodzeń w Trójcy Świętej, ukazującą się w świecie stworzonym.

b. Bóg Ojciec jako Stwórca w nauczaniu Jezusa

Jezus Chrystus objawia Ojca jako osobowy początek i źródło stworzenia. W nauczaniu Jezusa patrylogia kreacyjna jest ściśle związana z soteriologią. Świat jest ukazany jako pochodzący od Ojca i stanowiący objawienie jego odwiecznej miłości i dlatego sam w sobie jawi się jako przedmiot godny miłości. Poza tym świat jest darem i zadaniem dla ludzi, którzy mają poprzez swoje życie, pracę i twórczość rozwijać proces jego humanizacji i personalizacji. Tematyka stworzenia najczęściej pojawia się w przypowieściach Jezusa, które stanowią egzemplifikację tego zagadnienia, a jednocześnie służąc ukazaniu tematu królestwa Bożego, otwierają na eschatologiczny wymiar świata i ludzkiej egzystencji¹⁷.

Ojciec jako Stwórca powołał do istnienia całe stworzenie świadczące już samym swoim bytem o Jego miłości, dobroci i mądrości. Całe uniwersum ma charakter sakramentalny, jest objawieniem Boga Stwórcy, ponieważ nosi na sobie znaki

¹⁵ W celu uwypuklenia charakterystycznego rysu personalistycznej trynitologii kreacyjnej, trzeba odwołać się do rozumienia stworzenia w ujęciu św. Augustyna, które w czasach stało się klasycznym w teologii zachodniej. Biskup z Hippony, idąc w swoich rozważaniach po linii myślenia wyznaczonej przez szkołę aleksandryjską, nauczał, że zasadą działania Trójcy Świętej *ad extra* jest natura Boża. Stworzenie świata jest zatem dziełem Trójcy Świętej, znajdującym swoją podstawę we wspólnej naturze Boskiej.

¹⁶ Por. BARNIK. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. s. 236. Takie ujęcie kwestii stworzenia i zaangażowania w to dzieło Osób Boskich idzie po linii ontologii wschodniej i ośrodka rzymskiego, w którym akt stwórczy bardziej odnosiło się do Osób Trójcy Świętej, a nie do jedności natury Boskiej.

¹⁷ W przypowieściach Jezusa Chrystusa występuje wiele motywów nawiązujących do teologii stworzenia, pojawia się motyw rolnika, siewcy, gospodarza, pszenicy, chwastu, trawy, ziarna gorczycy, drzew, roli, pola, drogi, gór, doliny, morza, niebios, pogody, burzy, wiatru, a także owiec, ptaków, lilii polnych, trzciny itd. (Mt 6,25–34; 7,25–27; 11,7; 13; 16,2–3; 20,1–16). Wszystkie wspomniane elementy służą prezentacji tematu królestwa Bożego i konstruowaniu języka służącego ukazaniu tajemnicy zbawienia. Por. A. JANKOWSKI. *Królestwo Boże w przypowieściach*. Kraków 1997³; W. PIKOR. *Przypowieści Jezusa. Narracyjny klucz lektury*. Kielce 2011.

Jego miłości (*vestigia Dei*). Ukoronowaniem stwórczego działania Ojca jest osoba ludzka, która stworzona na obraz i podobieństwo Boże (Rdz 1,27), jako jedyna z istot stworzonych jest partnerem Boga i może prowadzić z Nim dialog. Człowiek występuje zatem jako pośrednik między Stwórcą i stworzeniem; reprezentuje Boga przed stworzeniem, a stworzenie przed Bogiem.

W nauczaniu Jezusa Chrystusa miłość Boga Ojca ma charakter uniwersalny, ponieważ obejmuje wszystkich ludzi, którzy zostali stworzeni na Jego obraz: złych i dobrych, sprawiedliwych i niesprawiedliwych (Mt 5,43–48). Ojciec troszczy się także o wszelkie stworzenie nieosobowe: rośliny i zwierzęta (Mt 6,25–33). Cały stworzony świat jest przedmiotem miłości Ojca, który pragnie doprowadzić wszystkie stworzenia do spełnienia, a osobę ludzką wynieść do udziału we własnym życiu¹⁸.

Jezus Chrystus objawia miłość Ojca do całego stworzenia, świata osobowego i pozaosobowego, a nawet każdej najmniejszej cząstki wszechświata. Z tego względu przykazanie miłości Boga i ludzi zostaje rozszerzone na cały świat stworzony i stanowi wezwanie do naśladowania miłości Boga Stwórcy do swego stworzenia (*imitatio Dei Creatoris*)¹⁹. W nauczaniu Jezusa z Nazaretu przykazanie miłości obejmuje wszystkich ludzi, a szczególnie „maluczkich”, znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, a nawet na marginesie życia społecznego (ubogich, chorych, cudzoziemców, grzeszników, kobiety i dzieci).

Jezus przedstawia agapetologiczny obraz stworzenia, wykorzystując w tym celu motywy z Księgi Rodzaju (Rdz 1–3) i Księgi Izajasza (Iz 11), mówiące o pokoju stworzenia. Nawiązując do obrazów biblijnych, dąży do przywrócenia idealnego stanu stworzenia – harmonii jaka została zniszczona przez grzech pierwszych ludzi²⁰. Przywrócenie tego stanu dokonuje się przez wprowadzenie ładu moralnego, uzdrowienia, walkę z szatanem i demonami, rozwój duchowy ludzkości i posłuszeństwo woli Ojca – Stwórcy „nieba i ziemi”²¹. W nawiązaniu do biblijnych opisów zawartych w Księdze Rodzaju, mówiących o początku stworzenia, Jezus naucza, że „nowe stwarzanie” ma charakter duchowy i dokonuje się w horyzoncie miłości stwórczej Ojca, stanowi dopełnienie historii „pierwszego stworzenia”. Jezus Chrystus kontynuuje i dopełnia stwórcze dzieło Boga Ojca, i prowadzi je do spełnienia soterijnego. W ten sposób „szabat kreacyjny” przechodzi w „szabat Królestwa wiecznego” (Mk 2,2–12; 2,27–28; 3,1–6; Mt 19,3–9)²².

¹⁸ SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen gentium* (21.11.1964). W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty deklaracje*. Poznań 2002 (2).

¹⁹ Zob. A. GANOCZY. *Nauka o stworzeniu*. Kraków 1999 s. 55.

²⁰ Zob. J. RATZINGER/BENEDYKT XVI. *Jezus z Nazaretu*. Cz. 1: *Od chrztu w Jordanie do przemienienia*. Kraków 2007; C. S. BARTNIK. *Chrystus jako sens historii*. Wrocław 1987 s. 14.

²¹ Zob. TENŻE. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. s. 283.

²² *Tamże*.

Jezus Chrystus objawia Boga Ojca jako Stwórcę oraz przedstawia Jego stosunek do stworzenia w kategoriach agapetologicznych. Ziemską historią Jezusa, a zwłaszcza całe nauczanie, ukazują Jego postawę wobec Boga Ojca i stanowią wzorzec służący kształtowaniu podejścia ludzi do Boga. Charakterystycznym rysem nauczania Jezusa z Nazaretu jest przedstawienie relacji człowieka do Boga w kategoriach „synostwa” – „dzieciństwa”, gdzie wyakcentowana jest miłość, ufność, wiara i posłuszeństwo będące wyrazem całkowitego oddania się Ojcu, który jest źródłem istnienia całego uniwersum.

3. SYN BOŻY JAKO STWÓRCA

W trynitologii kreacionistycznej Synowi Bożemu jest przypisane nie tylko dzieło odkupienia, ale i stworzenia. Wewnątrztrynitarna relacja Ojca do Syna, wyrażająca się w odwiecznym zrodzeniu, jest uniwersalnym prawozorem stworzenia, a ontologiczna preegzystencja Syna Bożego jest podstawą i zasadą Jego udziału w dziele stworzenia świata. W związku z tym przeanalizujemy istotne elementy kreatologii i eonologii chrystologicznej.

a. Kreatologia chrystologiczna

Chrześcijańskie rozumienie stworzenia opiera się na objawieniu Boga w Osobie Jezusa Chrystusa. Poza tym trzeba zauważyć, że Stwórca nieba i ziemi jest Ojcem Jezusa Chrystusa. W związku z tym myśl chrześcijańska rozwinęła starotestamentalny monoteizm w ujęciu trynitarnym: Ojciec stworzył całe uniwersum przez Syna w Duchu Świętym. Należy też zauważyć, że u podstaw nowotestamentalnego nauczania o powszechnym zbawieniu w Chrystusie znajduje się twierdzenie, że jest On fundamentem i zasadą całego stworzenia. Uniwersalność panowania Chrystusa Jezusa jest uzasadniona Jego udziałem w dziele stworzenia:

dla nas istnieje tylko jeden Bóg, Ojciec, od którego wszystko pochodzi i dla którego my istniejemy, oraz jeden Pan, Jezus Chrystus, przez którego wszystko się stało i dzięki któremu także my jesteśmy (1 Kor 8,6)²³.

W Listach do Efezjan i Kolosan świadomość powszechnego zbawienia „w” i „przez” Chrystusa prowadzi do wniosku, że jest On zasadą stworzenia:

W Nim zostało wszystko stworzone: i to, co w niebiosach, i to, co na ziemi [...]. Wszystko przez Niego i dla Niego zostało stworzone. On jest przed wszystkim i wszystko w Nim ma istnienie (Kol 1,16–17; Ef 1,9 nn).

²³ Por. J. MOLTSMANN. *Bóg w stworzeniu*. Kraków 1995 s. 180.

Jezus Chrystus, który jest „Pierworodnym wobec każdego stworzenia” (Kol 1,15), stanowi centrum wszechświata, jest podstawą całego stworzenia oraz celem, ku któremu się ono zwraca. W „Pierworodnym spośród umarłych” (Kol 1,18) znajduje się też zadatek eschatologicznego spełnienia całego stworzenia, a w tym przede wszystkim człowieka.

Tajemnica stworzenia znajduje swoje zwieńczenie we wcieleniu Syna Bożego. Ważną wydaje się przy tym uwaga, że w myśli biblijnej doszło do powiązania idei wiecznej Mądrości i idei Logosu z Osobą Syna Bożego. Jezus Chrystus jako pośrednik w dziele stworzenia jest Synem Bożym i wieczną Mądrością. Chrystologia kreacjonistyczna Ewangelii Jana nawiązuje do tej idei, a także do Księgi Rodzaju (Rdz 1,1–2). Dlatego w Hymnie o Logosie stworzenie zostało przedstawione za pomocą koncepcji słowowo-inkarnacyjnej²⁴. Podstawą, na której opiera się ta koncepcja, jest idea Słowa Stwórczego:

Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo. Ono było na początku u Boga. Wszystko przez Nie się stało, a bez Niego nic się nie stało, co się stało (J 1,1–2).

Stworzenie w wizji chrystologicznej, prezentowanej w Ewangelii Janowej, wiąże się ze stwórczym Słowem wypowiedzianym przez Boga, którym jest Jezus Chrystus. Słowo wypowiedziane przez Boga Ojca posiada dwa wymiary, które ściśle się ze sobą wiążą: kreacyjny i soteryjny. To samo Słowo, które dokonało stworzenia, stało się człowiekiem (J 1,14), wkroczyło w ludzkie dzieje i dokonało zbawienia²⁵. Tożsamość Creatora i Sotera otworzyła drogę tożsamości personalnej człowieka stworzonego i odkupionego. Poza tym wcielone Słowo Boże nadaje wymiar personalny dziełu stworzenia i zbawienia. Upoważnia to do stwierdzenia, że wszystko dokonuje się w horyzoncie Słowa, ponieważ zostało stworzone przez Słowo i w Słowie otrzymuje ostateczny sens i cel istnienia. W rezultacie historia stworzenia i odkupienia jawi się jako rzeczywistość dynamiczna, stanowiąca w swej istocie nieustanne wypowiedzanie się Słowa Bożego. Wszelka rzeczywistość posiada fundamentalne odniesienie do Słowa, w którym odkrywa ostateczną rację swego istnienia, sens oraz ukierunkowanie na spełnienie. Wcielone Słowo Boże tworzy horyzont, w którym urzeczywistnia się podstawowy proces realizacji całego uniwersum.

Słowo Boże kryje w sobie moc kreacyjną i soteryjną oraz prowadzi całe stworzenie ku osobie, w której osiąga ono swe spełnienie, natomiast osoba ludzka kieruje wszystko ku Słowu Wcielonemu. Słowowo-inkarnacyjna koncepcja stworzenia wychodzi od Słowa Bożego jako punktu wyjścia całej rzeczywistości i ostatecznie

²⁴ Zob. BARTNIK. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. s. 288; TENŻE. *Chrystus – Syn Boga Żywego*. Lublin 2002 s. 304–305.

²⁵ Zob. TENŻE. *Chrystus jako sens historii*. s. 263.

kieruje wszystko do Jezusa Chrystusa – Słowa Wcielonego, które dokona omegalnego spełnienia stworzenia.

b. Eonologia chrystologiczna

W ujęciu personalistycznym problematyka stworzenia nie ogranicza się jedynie do samego faktu zaistnienia świata, lecz zajmuje się także jego nieustannym trwaniem, czyli światem we właściwym znaczeniu tego słowa (eonem). Akt stwórczy ujmowany w sposób dynamiczny nie ogranicza się do „początku” stworzenia, jak to jest przedstawiane w ujęciach statycznych, lecz nieustannie trwa, a nawet podlega pewnemu przyspieszeniu²⁶. W protologii personalistycznej jeden i ten sam akt stwórczy jest rozumiany jako „całościowy” i „jednorazowy”, obejmujący wszystkie stworzenia, zarówno w aspekcie ich powołania do istnienia, jak i podtrzymywania w istnieniu i historycznym rozwoju (*creatio continua*)²⁷.

Jezus Chrystus jest Stwórcą całego uniwersum (*Creator*) i Zasadą podtrzymywania obecnego świata w istnieniu (*Creator Continuus*). Protologia i eonologia, jako nauka o świecie w jego obecnej fazie – między Alfą i Omegą historii stworzenia jest związana z Bosko-Ludzka Osobą Jezusa Chrystusa. Świat, w całym bogactwie i różnorodności swoich form, został stworzony przez odwieczne Słowo Boże i nadal jest przez nie podtrzymywany w istnieniu. Autor Listu do Hebrajczyków stwierdza:

Przez Syna stworzył Ojciec wszechświat; Syn podtrzymuje wszystko słowem swej potęgi (Hbr 1,2–3).

Osoba Bosko-Ludzka Jezusa Chrystusa jest fundamentem wszelkiego stworzenia:

Wszystko przez Niego i ku Niemu zostało stworzone; i wszystko w Nim ma istnienie (Kol 1,17).

Jezus Chrystus jest osobową zasadą wszelkiego stworzenia i jego dalszego trwania. To On jako Stworzyciel sprawia, że świat nadal jest stwarzany, podtrzymywany w istnieniu i nieustannie się rozwija w kierunku soteryjnym. Chrystus *Creator* i *Soter* obejmuje swą władzą całe stworzenie w aspekcie stwórczym i zbawczym; jest Alfą, Centrum i Omegą historii ludzkości i świata. W rezultacie można stwierdzić, że Jezus Chrystus jest hermeneutą całej rzeczywistości, stanowi „klucz, ośrodek i cel całej ludzkiej historii” (KDK 10, 45)²⁸.

²⁶ SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965) [dalej: KDK]. W: *Sobór Watykański II*. (5).

²⁷ Zob. BARTNIK. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. s. 252–253.

²⁸ Por. TENŻE. *Jezus Chrystus jako Hermeneuta rzeczywistości*. „Roczniki Teologiczne” 55:2008 z. 2 s. 7–12.

4. DUCH ŚWIĘTY JAKO STWÓRCA

Stworzenie jest dziełem Trójosobowego Boga. Z tego tytułu Duch Święty jest w pełni Stwórcą, tak samo jak Ojciec i Syn. Trzeba też zauważyć, że pewne wymiary stworzenia w szczególny sposób są związane z Trzecią Osobą Boską. Dotyczy to zwłaszcza zespolenia dzieła redempcyjnego z charytologicznym. Duch Święty podnosi godność i świętość całej rzeczywistości stworzonej, odsłaniając przy tym nowe aspekty jej związania z tajemnicą Trójcy Świętej.

a. Kreacyjne działanie Ducha Świętego

Na kreacyjne działanie Ducha Świętego wskazuje Nowy Testament, który przedstawia Pięćdziesiątnicę jako szczególną manifestację Jego działania – „wylania” na wspólnotę rodzącego się Kościoła (Dz 2,1–13). W rezultacie trzeba stwierdzić, że pierwotna wspólnota chrześcijańska cechowała się intensywnym doświadczeniem Ducha²⁹. Działanie Trzeciej Osoby Boskiej nie jest jednak ograniczone strukturalnymi ramami społeczności eklezjalnej. Wydarzenie Pięćdziesiątnicy jest egzemplifikacją działania Ducha Świętego, pewnym wzorcowym modelem działania Boga w świecie; posiada jednak przesłanie uniwersalne, odnoszące się do całego stworzenia, obejmuje swym zasięgiem całą historię ludzkości w wymiarze indywidualnym i społecznym, a także cały wszechświat. Interpretatorzy tej tezy dopatrują się jej uzasadnienia w prehistorii kapłańskiej (Rdz 1,2), gdzie Duch Boży „unoszący się nad wodami” objawia się jako motyw kreacyjny, który uobecnia Boga osobowego w świecie, wprowadza ład i porządek w całe stworzenie. Obecność i działanie Ducha Świętego objawia się tam, gdzie następuje przejście od chaosu i bezładu do harmonii i porządku³⁰. Pneumatologiczny motyw kreacyjny wskazuje na uobecnianie się Boga w stworzeniu. Analizując działanie Trzeciej Osoby Boskiej dokonujące się w wymiarze uniwersalnym, należy podkreślić jego skuteczność, a jednocześnie zwrócić uwagę na niemożliwość wyrażenia jego tajemnicy w prostych terminach technicznych.

Stwórcze działanie Ducha Świętego należy rozumieć jako szczególną postać objawienia miłości Bożej w stworzeniu. Wyraża to motyw błogosławieństwa Bożego porównywany do deszczu czy rzeki, które nawadniają suchą ziemię, przemieniają pustynię w żyzną glebę, niosą błogosławieństwo i życie (Syr 39,22–23; Ez 34,26). Motyw kreacyjnego działania Ducha Świętego podejmuje w swym nauczaniu także Jezus Chrystus, który stwórcze działanie Boga Ojca utożsamia ze swoim działaniem (J 5,17) i nadaje mu wymiar pneumatologiczny. Istotną wydaje

²⁹ Por. A. DALBESIO. *Duch Święty w Nowym Testamencie, Kościele i w życiu chrześcijańskim*. Kraków 2001 s. 61.

³⁰ Zob. C. S. BARTNIK. *Życie w słowie*. Lublin 2011 s. 333.

się w tym miejscu uważa, że działanie kreacyjne jest związane z soteryjnym, które jest kontynuowane w historii przez Ducha Świętego:

Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy [...].
I z mojego weźmie i wam objawi (J 6,13.15; J 15,26; 16,5 nn.).

Duch Święty kontynuuje zbawcze dzieło Jezusa w historii i prowadzi je do spełnienia. Duch prawdy prowadzi wspólnotę eklezjalną do całej prawdy – do spełnienia w Ojcu. Ujmując ten problem analitycznie, trzeba stwierdzić, że Duch Święty kieruje stworzenie nieosobowe ku – osobie, która streszcza w sobie cały świat pozaosobowy, a współdziałając z Bogiem w kontynuowaniu stworzenia, umożliwia jego spełnienie. Trzecia Osoba Boska ukierunkowuje zatem świat ku osobie ludzkiej, która urzeczywistnia się przez wartości personalne (prawdę, dobro, piękno, życie i wolność) oraz coraz bardziej upodobnia się do obrazu Ducha Świętego (2 Kor 3,18)³¹.

b. Pneumatologiczna dynamizacja stworzenia

Duch Święty jest tchnieniem stwarzającym, bierze czynny udział w powołaniu, a następnie w podtrzymywaniu całej rzeczywistości stworzonej w istnieniu. Zakres działania Ducha Stwórczego jest jednak szerszy, ponieważ jest On także tchnieniem odradzającym i doskonalącym całe stworzenie. Omówienie tego zagadnienia wymaga odwołania się do życia wewnątrztrynitarnego, w którym Duch Święty jest komunią miłości Ojca i Syna. Bóg Ojciec odwiecznie rodząc Syna, obdarza Go nieskończoną miłością; Syn jest Osobą responsoryczną, odpowiada na miłość Ojca. Wzajemna wymiana miłości między Ojcem i Synem dokonuje się w Duchu Świętym, który jest osobową miłością Ojca i Syna. W działaniu Trójcy Świętej na zewnątrz (*ad extra*) Duch Święty jest harmonią porządku stworzenia i zbawienia, tchnieniem odnawiającym i doskonalącym całe uniwersum. Działanie Trzeciej Osoby Boskiej znajduje swe źródło w głębi aktu stwórczego, który jest podstawą zaistnienia całego uniwersum i wszelkich dzieł dokonywanych przez Boga w świecie i historii oraz jest „współrociągle” z całą historią ludzkości, trwa od jej początku aż do eschatologicznego spełnienia. Obejmuje zarówno całość ludzkich dziejów, jak i historię poszczególnych osób ludzkich, uwzględniając różnorodność form, w których wyraża się ludzka egzystencja.

Tchnienie stwarzające i odradzające dynamizuje rozwój świata, nadaje ludzkim dziejom sens i kieruje całą rzeczywistość ku wymiarowi transcendentnemu³². Pod wpływem Ducha Świętego dokonuje się proces budowania nowego świata: „nowego nieba i nowej ziemi” (2 P 3,13; Iz 65,17–25), gdzie będzie panować

³¹ Zob. TENŻE. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. s. 291–293; TENŻE. *Życie w słowie*. s. 334–335.

³² TENŻE. *Życie w słowie*. s. 336.

sprawiedliwość i pokój, zaistnieje harmonia oraz komunია stworzenia (Rz 14,17; Iz 66,12; Ap 21,1–27). Działanie Ducha Stwórczego, dokonujące się w historii stworzenia, zespała ją harmonijnie z historią zbawienia i prowadzi całą rzeczywistość do spełnienia eschatologicznego.

c. Soteryjne działanie Ducha Świętego

Duch Święty inspiruje i daje moc wszelkim działaniom stwórczym i zbawczym (1 Kor 12,1–11; 1 J 3,24; Jk 2,14–17)³³. Nadaje charakter transcendentny różnorodnym formom twórczości osoby ludzkiej, działaniom indywidualnym i społecznym, a także całym dziejom, które prowadzi do ostatecznego celu. Historia ludzkości we współdziałaniu (synergia) z Trzecią Osobą Boską staje się historią soteryjną. Zakres współdziałania osoby ludzkiej z Osobą Ducha Świętego obejmuje wszelkie wymiary jednostkowego życia człowieka, a także procesy zachodzące w historii uniwersalnej. Z takiego twierdzenia wynika wniosek, że osoba ludzka współpracując z Trzecią Osobą Boską, wpływa skutecznie zarówno na kształt własnej historii (mikrohistoria), jak i historii uniwersalnej (megahistoria), przyczyniając się twórczo do personalizacji świata, przenikania wszystkich wymiarów ludzkiej historii autentycznymi wartościami.

Współdziałanie z Duchem Świętym, dokonujące się w ramach historii indywidualnej i powszechnej, może wpłynąć na przyspieszenie paruzji, eschatologiczny kształt ludzkiej egzystencji i całego świata, który pod wpływem mocy i miłości Ducha (2 P 3,12) ulegnie ostatecznej przemianie. Dzięki soteryjnemu działaniu Ducha Świętego nastąpi też spełnienie wszystkich „pragnień”, przenikających stworzenie – osobowe i pozaosobowe: „pragnień niebios” i „pragnień ziemi” (Oz 2,23). Spełnienie „pragnień ziemi” nie nastąpi przez jakiś zewnętrzny czynnik, który wpłynie na ich realizację, lecz dokona się w wymiarze pneumatologicznym. Duch Boży, który przenika do głębi wszelkie stworzenie, prowadzi je „od wewnątrz” do spełnienia. Wynika z tego, że spełnienie stworzenia nie dokonuje się pod wpływem jakiejś przyczyny zewnętrznej, lecz wypływa z realizacji wewnętrznego potencjału stworzenia, zdynamizowanego przez działanie Ducha Świętego. Trzeba też zauważyć, że stwórcza i zbawcza działalność Ducha Świętego otwiera, a następnie prowadzi stworzenie ku wymiarowi transcendentnemu. Trzecia Osoba Boska inicjuje i realizuje proces rozwoju, doskonalenia i spełnienia wszelkiego stworzenia.

Duch Stwórczy jest Duchem Dokonawczym soteryjnie³⁴, czyli harmonijnie zespalającym porządek kreacyjny i soteryjny. Działanie Ducha Jezusa wpisuje się

³³ Zob. BARTNIK, *Dogmatyka katolicka*. T. 1. s. 294.

³⁴ Por. A. JANKOWSKI, *Duch Święty Dokonawcą zbawienia. Nowy Testament o posłannictwie eschatologicznym Ducha Świętego*. Kraków 2003.

też we wszystkie tajemnice ludzkiego życia i dialektyczne napięcie między dobrem i złem, wartościami i antywartościami, życiem i śmiercią, wolnością i zniewoleniem, twórczością i nietwórczością, personalizacją i depersonalizacją³⁵. Wszelkie „rozdarcia” występujące na płaszczyźnie stwórczej mogą otrzymać pozytywne rozwiązanie w wyniku współdziałania z Duchem Dokonawcą stworzenia. Wszędzie tam, gdzie patrząc tylko w kategoriach ludzkich, nie dostrzega się żadnej nadziei i żadnych perspektyw rozwiązania piętrzących się problemów, Bóg otwiera nowe możliwości. Dzieje się tak dlatego, że każda sytuacja przeżywana w dialogu z Duchem Świętym odsłania nową perspektywę, która nie byłaby możliwa dla samego człowieka i jego naturalnych możliwości. Soteryjna moc Ducha Świętego stwarza nowe możliwości, otwiera nowe drogi na każdym etapie ludzkiej historii, która w dialogu z Bogiem staje się historią zbawienia, ponieważ dla Boga nie ma rzeczy niemożliwych (Łk 1,37). Z tego tytułu chrześcijańska wizja stworzenia jest przeniknięta głębokim optymizmem, odnajduje sens i wewnętrzny pokój całego uniwersum.

ZAKOŃCZENIE

Teologia stworzenia w ujęciu personalistycznym twierdzi, że świat został stworzony przez Boga i istnieje w relacji do osoby ludzkiej, gdyż wówczas otrzymuje właściwą sobie celowość. Odniesienie do osoby ludzkiej jest zatem fundamentem istnienia świata pozaosobowego, natomiast bez relacji ku-osobowej całe stworzenie byłoby wewnętrznie sprzeczne. Oznacza to, że usensownienie bytu oraz jego celowość może się dokonać jedynie na płaszczyźnie personalnej.

Akt stworzenia ma charakter trynitarny: Ojciec stworzył świat przez Syna w Duchu Świętym. Bóg Ojciec dokonał stworzenia na motywie Logosu, czyli Słowa Bożego, które stanowiło wzór i normę stwórczą, oraz na motywie komunii, którą uosabia Duch Święty będący źródłem jedności i miłości stworzenia. Stworzenie posiada swe źródło w pochodzeniach wewnątrz-trynitarnych: w akcie rodzenia Syna pojawia się motyw stworzenia, a w akcie pochodzenia Ducha motyw miłości ogarniającej całe uniwersum.

Osoba Jezusa Chrystusa jest centrum wszechświata, źródłem istnienia i podstawą całego stworzenia oraz celem, ku któremu się ono zwraca. Według koncepcji słowowo-inkarnacyjnej stworzenie dokonuje się przez stwórcze Słowo Boże, które ma dwa wymiary: kreacyjny i soteryjny. Problematyka stworzenia nie ogranicza się do faktu zaistnienia świata, lecz zajmuje się także nieustannym podtrzymywaniem całej rzeczywistości w istnieniu. Bosko-Ludzka Osoba Jezusa Chrystusa

³⁵ Zob. C. S. BARTNIK, *Historia ludzka i Chrystus*. Katowice 1987 s. 318; TENŻE, *Chrystus jako sens historii*. s. 146.

jest Stwórcą całego uniwersum i zasadą trwania obecnego świata. Chrystus jest Alfa, Centrum i Omega historii ludzkości i kosmosu oraz hermeneutą całej rzeczywistości stworzonej.

Duch Święty jest „tchnieniem stwórczym”, które obdarza wszelkie byty istnieniem, a jako tchnienie odradzające i doskonalące harmonizuje historię stworzenia i zbawienia. Wylanie na świat Ducha Świętego, który jednoczy odwiecznie Ojca i Syna, oznacza zespolenie całego stworzenia z Trójosobowym Bogiem³⁶. Działanie Ducha obejmuje całe uniwersum i jest współrozciągłe z całą historią ludzkości. Trzecia Osoba Boska jest dokonawcą ludzkich dziejów, w każdej sytuacji działa odradzająco, ukazując nowe perspektywy całemu światu i każdej pojedynczej osobie ludzkiej.

GOD IN TRINITY AS THE CREATOR

TRINITARIAN DIMENSION OF CREATION IN THE PERSONALISTIC PERSPECTIVE

S u m m a r y

This article is an attempt to present a personalistic interpretation of a Trinitarian dimension of creation. The analysis of this question is presented in four points: 1) The fundamentals of personalistic understanding of creation, 2) God the Father as the Creator: God's contributory dimension in the act of creation and the Father as Creator in the teaching of Jesus, 3) God the Son as the Creator: christological creatology and Christological eonology, 4) The Holy Spirit as the Creator: creative activity of the Holy Spirit, pneumatological actuation of creation and soteric activity of the Holy Spirit.

Słowa kluczowe: Bóg, Trójca Święta, teologia stworzenia, dogmatyka, personalizm.

Key words: God, the Holy Trinity, Creator, theology of creation, dogmatism, personalism.

³⁶ Por. H. U. VON BALTHASAR. *Trójca Święta a stworzenie*. W: *Kosmos i człowiek*. Poznań 1989 (Kolekcja „Communio” 4) s. 30.